

ATATÜRK'TE İNSAN SEVGİSİ

E. KORG. CEMAL ENGİNSOY

I. GİRİŞ

Türk milleti, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan parlak tarihi boyunca toplum hayatının kültür, sanat, siyaset ve askerlik gibi çeşitli kesimlerinde, çağlarına damgasını vurmuş olan büyük adamlar yetiştirmek bakımından gerçekten, mutlu bir ulustur.

Ulusal tarihimizi yücelten Türk büyükleri arasında Atatürk, hiç kuşkusuz, özel bir yer alır. Eğitimci yönü ağır basan düşünürümüzün sözleri ile: "... hiçbir insan zekâsı, Türklük gerçeğini O'nun kadar yakından, O'nun kadar içinden tanımış değildir. Hiçbir gönül, Türk sevgisini bu kadar büyük olarak tanımamıştır. Atatürk, düşünce adamları gibi, Türk'ün ne olduğunu düşünmekle; gönül adamları gibi, Türk'ü sevmekle kalmamış; Türk'ü kurtarmış, diriltmiş, tanıtmıştır. Onun için, Atatürk ölmüyor; Türklerin, bütün insanların kafasında diriliyor; her dirilişinde de, bir kat gençleşiyor." ¹

Bir batılı kaynak tarafından: "Seçkin bir Türk askeri, reformcu ve devlet adamı" ² olarak tanımlanan Atatürk, sahip bulunduğu Tanrı vergisi nitelikleri ve geliştirdiği yetenekleri ile batı kavramlarına göre, karizmatik ve pragmatik bir lider olarak sadece ulusuna yön vermekle kalmamış, aynı zamanda, dünya kamu oyunu, özellikle günümüzde Üçüncü Dünya ülkeleri diye anılan toplumları, derin bir şekilde etkilemiştir. Bu etkilemede Atatürk'ün askerlik, siyaset ve reform alanlarındaki üstün başarıları kadar insanlık sevgisine dayanan idealist görüşlerinin de büyük katkısı olmuştur.

Bu yazıda, Atatürk'te İnsanlık sevgisi konusunu ele almakla mutluym. Bu mutluluğumun kaynağını, O'nun şu sözleri oluşturuyor: "Türk milleti, millî hissi, insanî hisle yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında, millî hissini yanında, insanî hissini şerefli yerini daima muhafaza etmekle haklı olarak övünür." ³

¹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Atatürk, Türk Dili Dergisi, sayı 383, Kasım 1983, s. 436.

² Encyclopaedia Britannica, vol. 2, 1974, p. 255.

³ A. Afetinan, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK Yayını, Ankara 1969, s. 21.

II. ATATÜRK'ÜN İNSANLIK İDEALİ

“Olağanüstü bir inkılâpçı olduğunu göz önünde tutarak özellikle, sömürgecilik ve emperyalizme karşı açılan savaşların ilk lideri olduğu inancı ile dünya ulusları arasında karşılıklı anlayışın, sürekli barışın öncülüğünü yapmış olduğunu; bütün yaşamı boyunca, insanlar arasında hiçbir renk, din, ırk ayırımı göstermeyen bir uyum ve iş birliği çağının doğacağına inancını unutmadan; eylemi her zaman barış, uluslar arası anlayış ve insan haklarına saygı yönünde gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk.”⁴ Bu dikkate değer sözler, çağımızda dünya kamu oyununun en üst düzeydeki resmî temsilcisi olarak tanımlayabileceğimiz, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nındır ve kuşkusuz, çok anlamlı bir değerlendirmedir. Çünkü Atatürk gerçeğinin kurtarıcı ve inkılâpçı örnek liderlik yanları ile birlikte insan haklarına saygı bilincini, diğer bir deyişle, insan sevgisini de belirtir.

Gerçekten Atatürk (1881-1938), en yakın silâh ve inkılâp arkadaşı İnönü (1884-1973)'nün nitelediği gibi: “İnsanlık İdealinin âşık ve mümtaz siması” olarak dünya tarihinde seçkin bir yer almaya lâyık olduğunu yol gösterici sözleri, örnek eserleri ve özendirici etkileri ile kanıtlamıştır.

Atatürk'ün insanlık idealinde özgürlük, bağımsızlık ve insan haklarına saygı ön plânda gelir. Bu büyük Türk'ün özgürlük ve bağımsızlık aşkı, şu sözlerinde açıklıkla yansır: “Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir. Ben, yaşayabilmek için, mutlaka bağımsız bir milletin evlâdı kalmalıyım.”⁵

Görülüyor ki; Atatürk'ün özgürlük ve bağımsızlık tutkusu, bencil değil, ulusaldır; hatta, daha da ileri giderek diyebiliriz ki, evrenseldir; diğer bir deyişle bütün insanlık dünyasına yöneliktir. Bu görüşü iki örnekle vurgulamak isterim: İlk örneği, Atatürk'ün (Mustafa Kemal Paşa olarak), 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından işgâli üzerine çeşitli millet temsilcilerine yazdığı protestodan aldım: “Osmanlı Devleti'nin siyasî hâkimiyet ve hürriyetine yöneltilen bu son darbe, hayat ve mevcudiyetini, ne pahasına olursa olsun, müdafâa etmeye azmetmiş olan biz Osmanlılardan ziyade; yirminci medeniyet ve insanîyet asrının mukaddes saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünün insan cemiyetine esas olan bütün kurallara ve bu kuralları vücuda getiren insanlığın umumî vicdanına yöneliktir.”⁶

İkinci örnek, 17 Temmuz 1922'de Gazi'nin yaptığı konuşmadan aldığım bir pasajdır: “Türkiye'nin, bugünkü mücadelesinin yalnız

⁴ XX. UNESCO Genel Konferansı'nın Atatürk ile İlgili Kararı (27 Kasım 1978).

⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. III, s. 24.

⁶ Atatürk, Nutuk I, İstanbul 1967, s. 417.

Türkiye'ye ait olmadığını, bütün arkadaşlarımız ifade etmiş iseler de, bunu bir daha doğrulamak lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin bugünkü mücadelesi, yalnız kendi nam ve hasabına olsa idi, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye, büyük ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü, müdafâa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün doğunun davasıdır.”⁷

Atatürk'ün, insanlık idealini taçlandıran barış tutkusu ise, gerçekten dikkate değer bir enginliktedir. Bu büyük Türk, hiç kuşkusuz, her şeyden önce, meslekten yetişmiş bir asker, dolayısıyla bir savaş adamıdır. Kendisinin askerlik hayatı incelenince; savaş tarihini, savaş prensiplerini ve savaş psikolojisini bütün kapsam ve derinliği ile kavradığı; bunları savaş alanlarında büyük bir gerçekçilik ve ustalikle uyguladığı hemen göze çarpar. “Kumandan, yaratan demektir”⁸ inancını taşıyan Atatürk, üstün bir stratejist, usta bir taktikçi, insan gücü ve lojistik konularında da büyük bir teşkilâtçı olarak savaş alanlarında daima başarı kazanmış seçkin bir komutan olmasına rağmen, hiç tereddüte kapılmadan söyleyebiliriz ki, savaşı sevmemiş ve mecbur kalmadıkça ona baş vurmamıştır. Bu görüşümüzü vurgulayıcı nitelikte olmak üzere: “Harpçi olamam. Çünkü, harbin acıklı hallerini herkesten iyi bilirim”⁹ diyen Atatürk'ün savaş hakkındaki kesin kanaati şu sözlerinde tam bir açıklıkla yansır: “Savaş, zarurî ve hayatî olmalıdır. Milleti savaşa götürünce, vicdanımda acı duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye savaşa girebiliriz. Lâkin; millet hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça, savaş bir cinayettir.”¹⁰

Buna karşılık Atatürk, barışçı kişiliğini bütün enginliği ile ortaya koyan, “Yurtta Sulh! Cihanda Sulh!” ilkesini, Türk politikasının temel unsuru yaparak insanlık idealine dikkate değer bir katkıda bulunmuştur. Bu noktada, hemen belirtmek gereğini duyduğum bir husus var: Atatürk'ün barış tutkusu, hiçbir şekilde “Her ne pahasına olursa olsun barış” anlamına alınmamalıdır. Çünkü bu büyük İnsan, militarist olmadığı gibi, pasifist de değildir. Atatürk için önemli olan: “insan haklarına yaraşan bir yaşam” sürdürmektir.

⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 40.

⁸ İsmail Habip Sevük, Atatürk İçin, Ankara 1981, s. 77. (Baloda Edebiyat İmtihanı başlıklı yazıdan; bu yazı, ilk olarak, 10 Şubat 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanmıştır).

⁹ Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1984, s. 326.

¹⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 124.

Atatürk'ün insanlık idealine ilişkin olarak, değerli bir askerimizin konferans notlarında belirttiği gibi: "Milliyetçi Atatürk, aynı zamanda, insancıl (hümanist) Atatürk'tür. O, bütün insanların eşit hak ve fırsatlara sahip olma davasının şampiyonudur."¹¹ Atatürk'e göre: "İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletin saadetini ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Kaldı ki, dünya milletlerinin saadetini çalışmak, diğer bir yoldan, kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, açıklık ve iyi geçim olmazsa bir millet, kendi kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan mahrumdur. Bunun için, insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir organı saymak gerekir. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün organlar etkilenir. Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa (Bana ne?) dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi, onunla alâkadar olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun, bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükûmetleri bencillikten kurtarır. Bencillik, şahsî olsun millî olsun, daima fena sayılmalıdır."¹²

Atatürk'ün, bu görüşe dayanan çabalarının amacı, dünya barışına hizmet etmektir. O'na göre: "... dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olması ile mümkün olur."¹³ Böylece Atatürk, insanlık idealine olan bağlılığını vurgulamış oluyor ve daha da ileri giderek, şu inancını belirtiyor: "İnsanları mutlu edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştırarak, onları birbirlerine sevdirecek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir."¹⁴

Atatürk'te insanlık idealinin kökleşmesi, O'nun şu inancından kaynaklanır: "Artık, insanlık kavramı, vicdanlarımızı temizlemeye ve hislerimizi yüceleştirmeye yardım edecek kadar yükselmiştir."¹⁵ Bu görüşten hareketle Atatürk, şu prensibi öngörür: "Vatandaşların, bir milletin fertleri olmak itibarıyla, millete, onun devlet ve hükûmetine ve mensup olduğu milletin medenî insanlığın bir ailesi olması açısından, bütün insanlığa karşı, birtakım vazifeleri vardır".¹⁶

¹¹ Necip Torumtay, Atatürk, 1981, p. 23 (eser İngilizce'dir).

¹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 278-279.

¹³ a.g.e. c. II, s. 273

¹⁴ a.g.e., c. II, s. 270.

¹⁵ a.g.e., c. II, s. 270.

¹⁶ A. Afetinan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK Yayını, Ankara 1969, s. 16.

Atatürk'ün insanlık ideali, geleceğe yöneliktir ve umut doludur. Daha 1923 yılında, söylediği şu sözlerdeki içtenlik ne kadar etkileyicidir: “Doğudan şimdi doğacak olan güneşe bakınız. Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün doğu milletlerinin de uyanışını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve hürriyetine kavuşacak, daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşları, şüphesiz ki, ilerlemeye ve refaha yönelmiş olarak vuku bulacaktır. Bu milletler, bütün güçlülere ve bütün engellere rağmen, mânileri yenecekler ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yer yüzünden yok olacak, yerlerini milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen, yeni bir ahenk ve iş birliği çağı alacaktır”.¹⁷ “Geleceğin yüksek ufuklarından doğmaya başlayan güneş, asırlardan beri ıstırap çeken milletlerin talihidir. Bu talihin artık bir daha siyah bulutlara bürünmemesi, milletlerin ve onların önderlerinin dikkat ve fedakârlığına bağlıdır.”¹⁸ “İnsanlığa yönelmiş fikir hareketi er geç muvaffak olacaktır. Bütün mazlum milletler, zalimleri bir gün yok edecek ve ortadan kaldıracaktır. O zaman dünya yüzünden zalim, mazlum kelimeleri kalkacak; insanlık, kendisine yakışan bir sosyal duruma erişecektir.”¹⁹

Atatürk, insanlık idealini savunmaya azimlidir: “Biz, kimsenin düşmanı değiliz! Yalnız, insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız.”²⁰

Atatürk'ün insanlık ideali, asil ruhundaki insanlık sevgisinden kaynaklanır. Değerli fikir adamlarımızın sözleri ile: “Hiçbir faninin erişemeyeceği kadar üstün ve yüce bir insan sevgisine sahip...”²¹ olan Ulu Önder, “İnsanlık idealine hizmet ederek insanlığa yeni değerler katan; Türk milletinin zekâ ve yeteneğini, tarihî oluşumdan da güç ve kuvvet alarak, insanlığın saadetine ve huzuruna hizmet veren ve insanlığı zafere ulaştıran yüce bir kişidir.”²²

Atatürk'ün insanlığa beslediği sevgide çocuklara ve gençlere olan derin şefkati özel bir yer alır. Bu konuda bir örnek vermek istiyorum: “Konya’da iken, Kız Öğretmen Okulu’nda bir müsamere verildi. Kızlar, Kızılay’a ait bir piyes temsil ediyorlar. Savaştan sakat dönen delikanlı, soylu bir duygu

¹⁷ Dünya Gazetesi, İstanbul, 20 Aralık 1954.

¹⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 250-251.

¹⁹ a.g.e., c. II, s. 29.

²⁰ Ferit Celal Güven, Ülkü Dergisi, c. XII, sayı 70, 1938, s. 31.

²¹ Bekir Tünay, Atatürk'ün Üstün Kişiliği, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 3, Ankara, Temmuz 1985, s. 847.

²² Hamza Eroğlu, Makaleler, Ankara 1978, s. 168.

ile, nişanlı olduğu kıza yüzüğü geri verirken kız da, aynı temiz duygu ile, bunu reddeder. Bu sahne karşısında Gazi, mendilini çıkarmış, gözlerindeki yaşları siliyor. Dumlupınar ve İzmir'den sonra, Millet Meclisi'nde Büyük Zafer'e ait Nutkunu söylerken, muharebenin bilmem kaçınıcı günü dolgun bir düşman kolordusunun, kurulan ölüm ağına doğru gaflet içinde ve kendi gözleri önünde ilerlediğini anlatıyor. "İlerlediler, geldiler ve sadece bir kelimeyle hepsi bertaraf edildiler" dedi. Bir bertaraf kelimesi ile bir kolordunun yok oluşunu anlatan adam, bir mektep piyesinde ağlıyor. Evet, O'nun ruhunda Baobap (Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağaç) ile menekşe ve yıldırımla ince bir acıma duygusu beraber yaşardı."²³ Bu çelişkili gibi görünen nitelikler, değişik ölçülerde olmak üzere, insan psikolojisinin bir belirtisidir. Bu psikolojik çelişkilerle ilgili ilginç bir örnek vermek isterim:

II. Dünya Savaşı'nın başarılı İngiliz komutanlarından Feltmareşal Wavell'in bir yazısında general (diğer bir deyişle, komutan) ile ilgili dikkate değer bir tanımlama göze çarpar. Socrates (Sokrat)'e atfedilen bu tanımlamaya göre: "General, askerlerinin yiyeceğini ve savaşta gerekli olan malzemeyi tedarik etmesini bilmelidir. Plânlar kurabilmek için hayalen zengin olmakla beraber, işlerin pratik tarafını da gözden kaçırmamalıdır. Kendi plânlarını tatbik için lâzım gelen gücün de bulunması gerekir. General çok inceleyici, yorulmaz derecede çalışkan, kurnaz, nazik, gaddar, sade tavırlı ve şeytan gibi olmalıdır. Aynı zamanda hem bekçi, hem haydut; müsrif ve hasis; titiz, cüretli ve basiretli olması lâzımdır. General, bütün bu ve bunun gibi daha birçok nitelikleri ya yaradıktan haiz olmalı ya da sonradan elde etmelidir. Taktikten de anlaması şarttır. Zira, bir taş yığını bir bina olmadığı gibi düzenden yoksun bir insan topluluğu da, bir ordu olamaz". Gerçekten ilginç bu tanımlama, strateji, fiziksel ve moral sağlamlık gibi bazı temel unsurları kapsamadığından, kuşkusuz, tam bir örnek olamaz; bununla beraber, temelde, gerçek payı taşıdığı da şüphe götürmez. Çünkü tarihte isim yapmış birçok komutanın başarısı, bu ve benzeri çelişkili niteliklerin, duruma uygun olanları kullanmaları becerisine büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Sözü edilen niteliklerden bir bölümü (özellikle, üstün plânlama ve uygulama gücü, yorulmaz derecede çalışkanlık, nezaket, cüret ve basiret) Atatürk'te de belirgindir. Fakat Atatürk daha ziyade, yanılmaz ileri görüşlülüğü, gerçekçiliği, fırsatları anında değerlendirme yeteneği ve sarsılmaz kararlılığına dayanan dengeli tutumu ile dikkati çeker. İşin en dikkate değer tarafı, Atatürk'ün bu

²³ İsmail Habib Sevik, Atatürk İçin, Ankara 1981, s. 92.

komutanlık niteliklerini, siyaset alanında da, devlet adamlığı niteliğine dönüştürebilme becerisidir. Bunun sonucu olarak, tanınmış tarihçi Toynbee'nin belirttiği gibi: "Tarih sayfalarında kendisi için müstesna bir yer sağladı."²⁴

III - ATATÜRK'ÜN EVRENSEL ETKİSİ

Türk Kurtuluş Savaşı'nın Başkomutan'ı, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Türk İnkilâbının yaratıcısı olarak; Atatürk'ün, mensubu olmakla daima övündüğü, aziz milletini etkileyerek yönlendirmesi, doğal bir sonuç sayılabilir. Fakat evrensel çapta etki yaratmak, özellikle Asya ve Afrika ülkelerinden birçoğunun gözünde kahramanlaşmış bir sembol olarak benimsenmek, sanırım, olağan üstü bir kişiliğin var oluşu şeklinde değerlendirilmeyi haklı kılar. Atatürk'te bu olağan üstü kişiliği belirleyen liderlik nitelikleri arasında, ilk bakışta pek de göze çarpmayan, fakat gerçekte, bu büyük Türk'ün ruhsal özünü oluşturan derin bir duygu vardır; insan sevgisi. Atatürk'teki bu hümanist duygu, O'nun gerçekleştirdiği üstün başarıların yarattığı izlenimleriyle birleşince, evrensel bir etkinin oluşmasında büyük rol oynar. Bu etki, daha ziyade inceleme ve değerlendirme alanında olmak üzere, batıda da göze çarpmakla beraber ilham kaynağı olmak ve örnek teşkil etmek bakımından, Asya ve Afrika'nın sömürgelelikten kurtulma çabasındaki ülkelerinde, özellikle İslam dünyasında, dikkate değer bir düzeye ulaşmıştır.

İnsanlık idealine gönülden bağlılığı dolayısıyla, Atatürk'ü evrensel yapan nitelik, O'nun soylu kişiliğinden kaynaklanır. Bu hususu bir örnekle vurgulamak isterim. Uzun süre Türk Tarih Kurumu Genel Müdürlüğü yapmış olan, Sayın Uluğ İğdemir'in anlattığına göre: "Atatürk'ün yaşamı sona erdiği gün (10 Kasım 1938), Dolmabahçe Sarayı'nda yaverler (emir subayları) odasında toplanmış, göz yaşlarımızı döke döke, O ve O'nunla ilgili anılardan söz ediyorduk. Atatürk'le beraber Samsun'a çıkmış ve uzun yıllar O'na emir subaylığı yapmış olan rahmetli Muzaffer Kılıç, şu ilginç anısını anlatmıştı: Başkomutanlık Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922)'ni kazandığı günden bir gün sonra, savaş alanını geziyorduk. Savaş alanı, ölümler ve bırakılmış araçlar ile dolu idi. Atatürk, bu dehşet verici manzaradan çok etkilenmişti. Bir ara bana döndü ve: (— Görüyor musun çocuk, bu manzara insanlığın yüzünü kızartacak bir şey. Ama, kabahat bizde değil. Biz, sadece yurdumuzu savunduk) dedi ve biraz sonra yerde bir

²⁴ Arnold J. Toynbee, Turkey, New York 1927, p. 115.

Yunan bayrağı görünce: (—Derhal bu bayrağı kaldırın! Bir milletin bağımsızlık simgesi yerde sürünmez), diyerek bayrağı yerden kaldırtılar”.

Atatürk'ün, evrensel etkisini özetle belirtmek üzere, önce batının izlenimleri ile ilgili birkaç örneğe değineceğim.

Observer (Londra) Gazetesi: “Çağımızda hiçbir isim, Atatürk'ünkü kadar büyük bir saygı görmemiştir. Atatürk, sadece Türkiye'nin tüm yaşamını değiştiren bir dâhi değil; aynı zamanda, uluslar arası ilişkilere iyi, sadece iyi katkılarda bulunmuş bir adamdır.”²⁵

Illustration (Paris) Dergisi: “Atatürk tarafından gerçekleştirilen eseri, bir ağıtın dizeleri ile kısaca açıklamak mümkün değildir. (O halde) O'nun saygı değer hatırasını şimdi, yüzyılımızın en seçkin insanına yaraşır bir tarzda, hayranlık ve takdir duyguları ile selâmlamakla yetinelim.”²⁶

Bir Amerikalı asker-diplomat (General Sherill)'in görüşüne gelince: “Türkiye, Mustafa Kemal'in büyük kişiliğinde çağımızda hiç kimsenin erişemediği çapta bir deha yetiştirmiştir.”²⁷

Bir Alman dergisinde (Wissenund Wehr-Bilim ve Savaş) göze çarpan değerlendirmeye: “İstiklâl Mücadelesi'ni yapan Türk milleti önünde, saygı ile eğilmeden bu satırlara son veremeyiz. Zafer neşesi ile sarhoş olan diplomasinin hükmünü, sarsılmaz bir azimle hayır diyerek yırtma ve yüzlerine fırlatma örneğini biz Almanlar, Türklere borçluyuz”.

Tanınmış Alman düşünürü, Herbert Melzig'in görüşü de, gerçekten anlamlıdır: “Kemal Atatürk, kendi ulusu ve insanlık için beslediği sevgi ile, bir dâhinin neler yapabileceği hususunda bütün dünyaya görülmedik, işitilmedik bir sahne seyrettirmektedir”.

Batıda, uygarlığın beşiği olarak nitelenen eski Yunanistan'ın mitolojik kahramanlarına yaraşır şekilde, Yunan basını, özellikle 1930'lu yıllarda, Atatürk'e övgüler sunar. Örneğin, Kathimerini (Atina) Gazetesi: “Her millet, toplumunu zafere, refaha ve mutluluğa erıştiren büyük adamları için anıtlar diker. Fakat Türkler, Atatürk'ün heykelini yapmak için gerekli taş aramak ve her dağı kazmak zorundadırlar. Çünkü Türkiye, herkesin imrendiği, sadece dostlarının değil, düşmanlarının da hayranlığını kazandığı ve ölümü yalnız Türkiye için değil, bütün dünya için kayıp teşkil eden bir adama sahip olmanın mutluluğunu duymuştur.”²⁸

²⁵ Special News Bulletin, 14 November 1980, p. 2.

²⁶ a.g.e., p. 3.

²⁷ a.g.e., p. 2.

²⁸ a.g.e., p. 2.

Hele, bir ölüm-kalım savaşına giriştiği ve yenilgiye uğrattıktan sonra dostluk elini uzattığı bir milletin basınında yer alan şu satırlar: “O’nun ismi, dünya tarihinin kahramanları arasında silinmez bir şekilde kalacaktır. Çünkü kişiliği, kendi ülkesinin sınırlarını aşmıştı. O’nu hem düşman ve hem de dost olarak tanımış olan Yunan milleti, kendisini bir düşman olarak ne kadar takdir etmişse, bir dost olarak da o kadar sevmiştir”.

Nihayet, çok anlamlı diğer bir örnek: Doğumunun 100. yılında bütün dünyada anılması için, 1978’de UNESCO Genel Konferansı’nın, bir çekimsere karşı, oy birliği ile aldığı karar, Atatürk’ün artık bütün insanlık tarihine mal olmuş bulunan kişiliğinden kaynaklanır. UNESCO Genel Konferansı’nda konu görüşülürken İsveç delegesi: “Dünyada birçok büyük adam var. Hepsini böyle anacak mıyız?” şeklinde konuşmuş; bunun üzerine, Sovyet delegesi, elini masaya vurarak, şu yanıtı vermiştir: “Genç delege arkadaşşıma hatırlatırım ki; Atatürk herhangi büyük bir adam değildir. Atatürk, bu çağa damgasını vurmuş olan adamdır”.

Atatürk, doğu ülkelerini, özellikle İslam dünyasını, büyük boyutlara varan bir düzeyde etkilemiştir. Nitekim; Encyclopaedia Britannica’da belirtildiği gibi: “Mustafa Kemal’in Türkiye’yi kurtarma mücadelesi, Afrika ve Asya’da doğum halindeki birçok devletin, bağımsızlık yolunda çarpışmaları için ilham kaynağı olmuştur.”²⁹

İngiliz ansiklopedisi, bu görüşünde yalnız değildir. Nitekim; Economist (Londra), konuyu benzer bir açıdan ele alıyor ve şu ilginç değerlendirmeyi yapıyor: “Mustafa Kemal, çeşitli sınıflardan oluşan bütün bir milleti, insan üstü çabalarla, bir nesil içinde, batının hayat standartlarına ulaştırdı. Rusların Büyük Petro’su, bütün Rusya’yı batılılaştırdı. Fakat Atatürk, sadece Türkiye’yi batılılaştırmakla kalmadı; bütün İslâm dünyasının da kaderini tayin etti. Çünkü Türklerin gerçekleştirmiş olduğu şeyler, gelecekte, bütün Müslümanlar tarafından uygulanacaktır.”³⁰

Atatürk’ün etkisi, doğuda, bugün Üçüncü Dünya olarak tanımlanan ülkelerde, özellikle İslâm dünyasında, engin boyutlara ulaşır. Bu ülkeler, kendi geleceklerine ışık tutan bu Büyük Adam’ı her zaman şükranla anarlar. Örneğin, Pakistan’ın seçkin devlet adamı ve kurucusu Muhammed Ali Cinnah, Kasım 1954’teki bir konuşmasında, Atatürk için şöyle diyor: “O, Türkiye’yi kurtarmakla, bütün dünya uluslarına, Müslümanların seslerini duyuracak kudrette olduğunu ispat etti”.

²⁹ Encyclopaedia Britannica, vol. 2, p. 255.

³⁰ Special News Bulletin, p. 2.

Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba'nın 1963'teki konuşmasında da, şu dikkate değer sözler göze çarpar: "Biz, O'nun kişiliğinde, savaş alanlarında büyük bir asker olduğunu ispat ettikten sonra, her şeyin büsbütün kaybolduğu sanıldığı bir anda, ulusundan ümidini kesmeyi şiddetle reddeden, Tanrı'nın seçtiği büyük insanı yüceltiyor, kutluyoruz. Atatürk, ölümü köleliğe üstün tutan bir milletin neler yapabileceğini, şaşkınlık içindeki bir dünyaya göstermiştir. Bu örnek unutulmayacak; O'nun ölmez eseri, egemenliklerini elde etmiş olan ulusların kaderlerine hükmedenler için ışıklı bir örnek ve ilham kaynağı olarak kalacaktır."

Çin basınından bir örnek (Kasım 1938): "Atatürk, istilâcılar vatandan nasıl bir ruhla ve ne gibi vasıtalarla püskürttüğünü göstermek suretiyle ulusal kurtuluşun yöntemini ortaya koymuştur. O'nun düşünüş ve davranışının kalplerimizde her an canlı kalacağını, ulusal uğraşlarımızda bize güç vereceğini ve destek olacağını düşünerek avunabiliyoruz".

Bu bölümde, Millî Kurtuluş Savaşı'mıza maddî ve manevî yardımları ile devamlı destek sağlamış bulunan Hindistan (o tarihlerde Pakistan'ı da kapsıyordu)'daki gözlemlere yer vermemek haksızlık olur: "O, genellikle Atatürk olarak biliniyor. Atatürk, birkaç sebepten, gerçekten de Türklerin babası'dır. O'na mazlum milletlerin babası demek belki daha uygun düşer. Çünkü diğer millî liderlerden farklı olarak O, kendi milletinin olduğu kadar, doğu milletlerinin ve esir ülkelerin refahlarını ve istiklallerini de düşünüyordu. İşte bunun için, O'nun Türkiye'de ve Türkiye için yaptıklarının mânâsı ve etkisi, Türkiye sınırlarını çok aşmaktadır."³¹

Büyük Hint şairi (Nobel Ödülü sahibi) Rabihdranath Tagora'un şu anlamlı sözleri: "Kemal gelip, geçmişinin şanlı hatıralarını yeniden yaşatırcasına önümüze yeni bir Asya modeli koyuncaya kadar, Türkiye'ye Avrupa'nın Hasta Adam'ı denirdi; fakat Kemal'in gerçekleştirdiği bu yeni Asya modeli doğu ülkeleri için yeni bir hayat ümidi olmuştur. Bu bakımdan; Kemal'in getirdiği ruh, en yüksek saygıya ve takdire lâyıktır."³²

Buraya kadar özetlemeye çalıştığım Atatürk'ün evrensel etkisi, O'nun gerçek büyüklüğünü belirleyen örneklerin ancak bir kısmıdır. Bu bölümü, dünyaca ünlü iki otoritenin (Bismarck ve Confucius) büyük adam konusundaki değerlendirmelerinden yararlanarak tamamlamak isterim.

³¹ S.A.H. Haqqi, Üçüncü Dünya Milletleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 2, Ankara, Mart 1985, s. 341.

³² S.A.H. Haqqi, Turkey, Atatürk and India, Ankara 1985, p. 8.

Bismarck'a göre: "Gerçek büyük adamı şu üç nitelik belirler: Tasarımda soyluluk; uygulamada insanlık, başarıda ılımlılık."³³ Bana göre, Atatürk, bu tanımlamanın amaçladığı büyük adamdır. Çünkü O'nun bütün ulusal tasarımlarında soyluluk göze çarpar. Buna göre milletini, önce bağımsızlığa kavuşturmak, sonra da, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak gibi haklı amaçlara yönelerek, tasarımdaki soyluluğunu kanıtlar. Atatürk, uygulamalarında adaleti daima ön plânda tutarak, insanca davranışı prensip edinmiştir. Örneğin ulusumuz için bir ölüm-kalım mücadelesi demek olan Kurtuluş Savaşı'nda gerek askerî birlikler ve gerek millî kuvvetler tarafından esir edilen düşman askerlerinin hayatlarının korunmasına olağan üstü özen gösterilmesini istemesi³⁴, Atatürk'ün en zor anlarda bile insanca davranabileceğinin anlamlı bir kanıtıdır. Atatürk'te başarı anında ılımlı davranma niteliği, yabancılar tarafından bile takdir edilecek kadar belirgindir. Örneğin bir İngiliz yazarına göre: "Atatürk, gerçekten olağan üstü insandı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda baş gösteren anarşik ortam içinde tam zamanında ortaya çıkan bir devdi. Gerçekten, Türkiye'nin kaderini değiştirdi. Moralini yitirmiş ve parçalanmış ülkesine bağımsızlık ve gururunu yeniden kazandırmak suretiyle, askerî yenilgiyi zafere dönüştürdü. Başka milletlerin ülkelerini ele geçirmek veya onlara saldırmak için hiçbir girişimde bulunmadı, bu bakımdan eşsiz bir gerçekçi idi."³⁵

Confucius'e göre ise, üstün insanı simgeleyen üç nitelik vardır: "Faziletli, akıllı ve cesur olmak."³⁶ Atatürk, bu üstün insan tipinin, her halde, en göze çarpan örneklerinden biridir. Bu görüşümüzde yalnız değiliz. Nitekim; II. Dünya Savaşı'nın kaderinde etkin bir rol oynamış olan General Mac Arthur: "Geçen birkaç yılının sıkıntılı zamanlarında, dünya sorunlarının çözümlenmesi işine, büyük istidatlarını katabilmek için O'nu hâlâ hayatta görmek isteğini çok kere duymuşumdur"³⁷ diyor ve Atatürk'e olan hayranlığını şöyle dile getiriyor: "Ölümü ile dünya, büyük ve dâhî bir önderini; Türk milleti, en seçkin ve kahraman evlâdını; insanlık da, uzak görüşlü ve korkusuz bir mücahidini kaybetmiştir."³⁸

³³ The New Dictionary of Thoughts, U.S.A. 1957, p. 248.

³⁴ Atatürk Haftası Armağanı, Gnkur. Basımevi, Ankara 1982, Belge 3.

³⁵ David Hotham, The Turks, London 1972, p. 21-23.

³⁶ The New Dictionary of Thoughts, p. 385.

³⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1947.

³⁸ Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1948.

Sonuç olarak: “Atatürk, seçkin tarihî kişiliğinden kaynaklanan kurtarıcı, kurucu ve inkılâpçı liderliği ile sadece Türk milleti için ulusal bir kahraman olmakla kalmamış; aynı zamanda, derin bir insan sevgisine dayanan insanlık ideali ve ilham kaynağı eserleri ile, bütün dünyada insan haklarının gerçekleşmesine katkıda bulunmak suretiyle, bütün insanlık için de bir onur simgesi olarak insanlık tarihindeki seçkin yerini almıştır.”³⁹

THE HUMANISM OF ATATÜRK

(Abstract)

The author of this article describes Atatürk’s “Ideal of Humanism” and relates it to his love of mankind. To illustrate his points the author quotes passages from Atatürk’s speeches and refers to specific incidents in his life.

³⁹ Turkish National Commission for UNESCO, Atatürk, 1963, p. 215.